

Enquesta sobre coneixement lingüístic i formació educativa de persones sordes de les Illes Balears (2018)

Questionnaire on the linguistic knowledge and academic training of deaf people in the Balearic Islands (2018)

Lluís BARCELÓ-COBLIJN i Catalina JAUME MARTÍN
Universitat de les Illes Balears

Data de recepció: 8 de juliol de 2020

Data d'acceptació: 25 de març de 2021

RESUM

Aquest treball presenta les dades d'una enquesta administrada a la comunitat de persones sordes de les Illes Balears sobre el coneixement que tenen de llengües, les habilitats que mostren en lectoescriptura i el nivell d'educació que han assolit al llarg de la seva vida. També s'analitza quins sectors laborals sol ocupar aquest grup poblacional i com es relaciona aquest factor amb els problemes d'accés a l'educació.

PARAULES CLAU: persones sordes, llengua de signes, català, castellà, lectoescriptura, demolingüística.

ABSTRACT

This paper presents the data from a questionnaire administered to the community of deaf people in the Balearic Islands on their knowledge of languages, their literacy skills and the level of educational training which they have reached in their life. It also discusses which employment sectors tend to occupy this population group, and how this factor is linked to problems of access to education.

KEYWORDS: deaf people, sign language, Catalan, Spanish, literacy skills, demolinguistics.

1. INTRODUCCIÓ

Canyelles (2012) indica que a les illes Balears i Pitiüses, avui constituïdes com la Comunitat Autònoma de les Illes Balears (CAIB), hi conviuen moltes llengües a banda de les dues cooficials —el català i el castellà—, amb un total de cent seixanta llengües orals, si bé no esmenta les llengües de signes. Recentment s'ha

CORRESPONDÈNCIA: Lluís Barceló-Coblijn. Universitat de les Illes Balears. Grup de Recerca Sociolingüística de les Illes Balears (GRESIB). Laboratori d'Investigació en Complexitat i de Lingüística Experimental (LICLE). Carretera de Valldemossa, km 7,5. 07122 Palma (Illes Balears). A/e: lluis.barcelo@uib.cat.

constatat que, com a mínim, hi coexisteixen dues llengües de signes. A Mallorca i a Eivissa, la llengua de signes majoritària és la llengua de signes espanyola (LSE), mentre que, a Menorca, ho és la llengua de signes catalana (LSC) (Barceló-Coblijn, 2018).

El principal grup d'usuaris de llengües de signes són les persones sordes. Per a Fernández Viader i Pertusa Venteo (2004: 24), la *sordesa* és un terme general usat per descriure tots els tipus i graus de pèrdua auditiva. L'Organització Mundial de la Salut¹ la defineix fixant-se en com s'oeix, de manera que una persona té pèrdua auditiva quan «no és capaç de sentir-hi tan bé com una persona el sentit de l'oïda de la qual és normal, és a dir, que el seu lllindar d'audició en ambdues oïdes és igual o superior a 25 dB». Es calcula que el 5 % de la població mundial (uns 466 milions de persones, aproximadament) pateix pèrdua d'audició. A la taula 1 es pot veure una classificació de la sordesa a partir de la pèrdua auditiva.

TAULA 1
Classificació segons el grau de pèrdua auditiva

<i>Pèrdua auditiva</i>	<i>Decibels (dB)</i>
mitjana	40-70
severa	70-90
profunda	90-110
absoluta	+110

FONT: Elaboració pròpia.

La sordesa pot tenir causes diverses. Per exemple, pot ser deguda a una alteració del genoma (Koffler, Ushakov i Avraham, 2015); pot ser adquirida com a efecte de l'envelliment, entre altres motius (Robinson i Sutton, 1979), o, també, pot ser conseqüència d'un accident o d'una malaltia (Oesterle, 2013). Malgrat que pot tenir un origen o causa diferent, en termes funcionals es tracta del mateix fenomen. Això fa que les persones sordes tinguin aquest factor comú i que la llengua que sovint (no sempre) comparteixen sigui una llengua de signes. Les llengües de signes varien entre comunitats d'usuaris de la mateixa manera que ho fan les llengües orals (cf. Wittmann, 1991). La seva estructura, tot i unes peculiaritats concretes (per exemple, els classificadors), segueix d'una manera general els mateixos esquemes d'organització que els de les llengües orals, encara que els canals de producció i de percepció siguin diferents (cf. Emmorey, 2001). En un mateix territori, hom pot trobar-hi més d'una llengua de signes, ja que no sempre hi ha una coincidència exacta entre l'extensió territorial d'una llengua oral i la llengua de signes (per exemple, l'anglès vs. la llengua de signes britànica i la llengua de signes americana).

1. <<https://www.who.int/es/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss>> (consulta: 22 desembre 2020).

1.1. *Les llengües de signes a les Illes Balears*

La llengua és un dels elements més importants que afaïçona i basteix una comunitat. Pujolar *et al.* (2010: 9) comenten que «la llengua ha estat un dels eixos ideològics en la construcció de les identitats nacionals tant dels estats com de les minories regionals». Barceló-Coblijn (2018) assenyala que a la CAIB hi ha hagut un abans i un després de la llei educativa dels anys noranta,² la qual establí que les persones sordes havien de ser integrades a les seves comunitats respectives (és a dir, cadascú a la seva illa). Abans d'aquesta modificació de la legislació, la majoria de les persones sordes eren escolaritzades a Mallorca. Aquesta normativa dividí la comunitat illenca de persones sordes i sembla que ha estat un dels factors principals de la variació lingüística en la llengua de signes; així, a Mallorca es fa servir la variant balear de la LSE, a Eivissa la comunitat sorda signant tendeix cap a una variant cada vegada més propera a la LSE estàndard i a Menorca s'ha produït en les darreres dècades un canvi lingüístic i avui dia la LSC és la llengua de signes majoritària. El 2010 es va aprovar la llei de la llengua de signes catalana, que passà a ser reconeguda com a llengua del Principat de Catalunya³ (Llei 17/2010, p. 7). En el cas de la CAIB, les persones sordes i sordcegues reben l'empareda de la llei estatal sobre les llengües de signes⁴ i de l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears (2007, art. 19.3),⁵ segons el qual «[l]es administracions públiques de les Illes Balears garantirán l'ús de la llengua de signes pròpia de les persones sordes, que haurà de ser objecte d'ensenyament, protecció i respecte».

En un treball recent, a partir de les entrevistes a diferents persones de la comunitat sorda, Barceló-Coblijn (2018) va comprovar que, quan les persones sordes de la CAIB aprenien a parlar una llengua oral, la majoria de vegades era el castellà. Succeïa el mateix en relació amb la lectoescriptura. Han passat gairebé trenta anys d'ençà del canvi legislatiu que afectava l'escolarització de les persones sordes i encara no es tenen dades sobre si les noves generacions de persones sordes han après també la llengua autòctona de les Illes —el català— o si continuen aprenent només el castellà; ni tampoc sobre els nivells educatius que han assolit (per exemple, educació primària, secundària o superior), ni sobre les possibles diferències entre les illes pel que fa a aquestes qüestions.

Segons l'Institut d'Estadística de les Illes Balears (IBESTAT), el 2017⁶ a la CAIB hi vivien 1.115.999 habitants. Segons la European Federation of Hard of Hearing

2. «Llei 13/1982, de 7 d'abril, d'integració social dels minusvàlids» (1982), *Boletín Oficial del Estado* (BOE), núm. 103 (30 abril).

3. *Llei 17/2010, del 3 de juny, de la llengua de signes catalana* (en línia), <<https://www.parlament.cat/document/nom/TL118.pdf>> (consulta: 23 desembre 2020).

4. «Llei 27/2007, de 23 d'octubre, per la qual es reconeixen les llengües de signes espanyoles i es regulen els mitjans de suport a la comunicació oral de les persones sordes, amb discapacitat auditiva i sordcegues» (2007), BOE (en línia), núm. 255 (24 octubre), <<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2007-18476>> (consulta: 23 desembre 2020) (ref. BOE-A-2007-18476).

5. Consultable a <http://web.parlamentib.es/RecursosWeb/DOCS/EstatutAutonomiaIB.pdf>.

6. <https://ibestat.caib.es/ibestat/estadistiques/5cce5e9d-3601-4186-a284-3ab9f3bb791a/01686683-4bc4-42b9-85d9-434562a108b2/es/pad_res01_17.px> (consulta: 23 desembre 2020).

People (EFHOH), el 2015 a Espanya hi havia un 8 % de la població amb problemes d'audició (al voltant de 3,5 milions de persones).⁷ Segons l'Institut Nacional d'Estadística (INE), devers 15.300 habitants de la CAIB presenten qualque mena de discapacitat auditiva. La Federació de Persones Sordes de les Illes Balears (FSIB), a partir del percentatge estimat d'usuaris de llengües de signes a la Unió Europea (0,1 %), calculà que el nombre de persones sordes usuàries d'una llengua de signes deu ser d'unes 1.674, aproximadament, però no se'n té un cens oficial.

2. OBJECTIUS I MÈTODES

2.1. Objectius

L'objectiu principal de l'enquesta era obtenir dades empíriques sobre el coneixement de llengües —orals i de signes—, així com de lectoescriptura d'aquestes llengües, per part de les persones sordes.

Un altre objectiu era esbrinar el nivell d'estudis assolit en l'etapa educativa (educació primària, educació secundària o estudis superiors). El nivell educatiu té relació amb les possibilitats d'accés a un determinat tipus de feina; per això, un objectiu secundari era veure si en el moment de l'enquesta tenien feina i si aquesta estava relacionada amb els estudis assolits.

En relació amb l'etapa educativa, era interessant saber, també, si els enquestats segueixen un currículum escolar amb una *adaptació significativa* i si hi havia recursos humans per donar suport a la interpretació en llengua de signes.

2.2. Metodologia

Recentment, s'ha publicat el resultat de l'*Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi* (Melià i Vanrell, 2017), centrada en la llengua catalana i la seva relació de contacte amb altres llengües (en especial, amb la llengua castellana). Les llengües de signes hi són absents, per la qual cosa el present treball vol ser un primer pas en l'estudi sociolingüístic d'aquestes llengües a les Illes.

Entre les persones sordes de més edat, n'hi havia unes quantes amb un coneixement baix de lectoescriptura. Per això, calgué l'ajut d'una persona que sabés la llengua de signes dels participants (LSE o LSC, depenent de l'illa), cosa que es resolgué gràcies al personal de la FSIB i de les associacions de persones sordes de cada illa, per tal de llegir i interpretar, si feia falta, les preguntes de l'enquesta. A proposta de la FSIB, es creà l'enquesta en format electrònic també, per a les persones sordes que tenguessin prou coneixements d'informàtica.

7. <<https://efhoh.org/wp-content/uploads/2017/04/Hearing-Loss-Statistics-AGM-2015.pdf>> (consulta: 23 desembre 2020).

L'enquesta fou lliurada a la FSIB, que hi donà suport i consell. A partir de les seves consideracions i del coneixement que tenen de la comunitat de persones sordes, qualcunes de les preguntes hagueren de ser refetes. L'enquesta es lliurà impresa en paper. La FSIB i les associacions feren difusió de l'enquesta i contactaren amb els participants. L'enquesta va ser administrada sempre pel personal de la FSIB o d'una de les associacions de persones sordes, de manera que es va poder interpretar en llengua de signes sempre que els enquestats ho van requerir. Es varen recollir enquestes entre els mesos d'abril i octubre de 2018.

3. RESULTATS

Per respondre l'enquesta, la FSIB i les associacions de persones sordes de cada illa es posaren en contacte amb els participants (en total, 101; de Mallorca, Menorca i Eivissa). El criteri únic era que l'enquestat fos una persona sorda, és a dir, que tengués una pèrdua auditiva de 40 dB o més (cf. taula 1). Malgrat que només tenim l'estimació no oficial de la FSIB, els participants representarien, aproximadament, un 0,66 % de les persones amb dèficits d'audició de la CAIB. No hem pogut accedir a ningú nadiu de Formentera o resident a aquesta illa. Qualcuns dels enquestats no han nascut a les illes Balears o Pitiüses; així, un participant prové de Colòmbia, dos de Rússia i un altre de Galícia.

3.1. *Els participants: gènere, residència i grau de sordesa*

Del conjunt total de participants, 48 són homes i 53 són dones. Pel que fa a l'origen, el gros de participants és de Mallorca (74 persones); el segon grup més nombros és de Menorca (19 persones), i, finalment, d'Eivissa han participat 8 persones (taula 2).

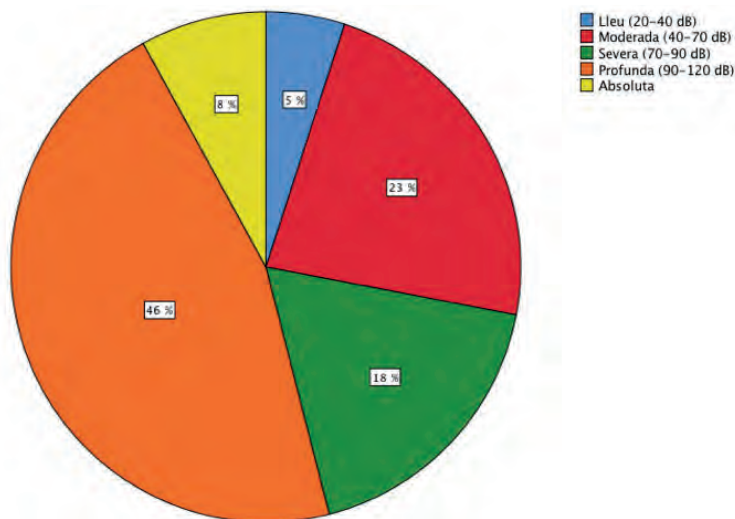
TAULA 2
Percentatges de participació per illa

<i>Mallorca</i>	<i>Menorca</i>	<i>Eivissa</i>
73,27 %	18,81 %	7,92 %

FONT: Elaboració pròpia.

El 100 % dels enquestats ha declarat tenir pèrdues d'audició. El grau de pèrdua s'ha establert d'acord amb l'escala de decibels (dB) (vegeu la taula 1). Els dos extrems de l'escala són els menys freqüents entre els enquestats, tal com s'observa al gràfic 1, en què la major part dels participants té restes auditives, per bé que el grup més nombros (46 %) té una sordesa profunda (90-120 dB).

GRÀFIC 1
Grau de pèrdua auditiva entre la població sorda a la CAIB



FONT: Elaboració pròpia.

3.2. Sobre l'etapa educativa dels participants

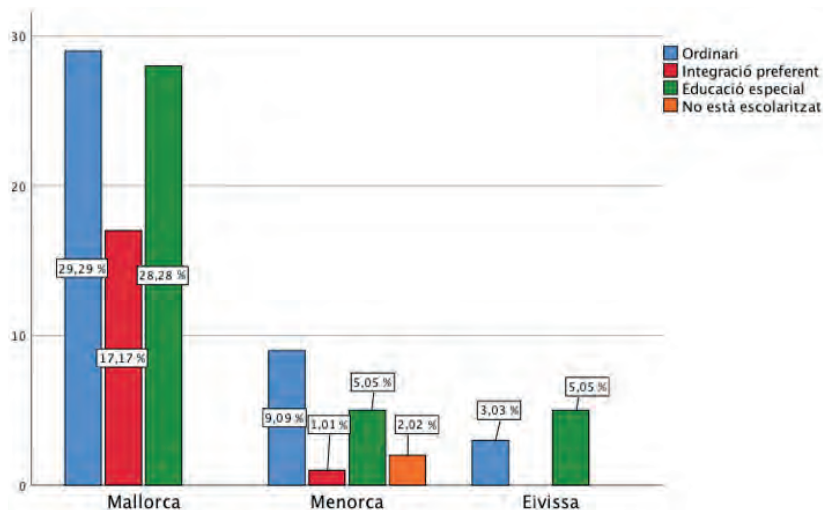
Un dels objectius de l'estudi era obtenir més informació sobre l'etapa educativa de les persones sordes a la CAIB. Calia saber-ne més sobre el tipus de centre educatiu i si es va tenir una adaptació curricular o no, o, fins i tot, si no es va tenir mai cap mena d'escolarització. Al gràfic 2, es pot veure que només un 2 % dels participants no ha estat escolaritzat. Destaca el fet que la majoria (41,4 %) declara haver anat a un centre escolar ordinari, mentre que el 38,4 % anà a un centre d'educació especial i només un 18,2 % anà a un centre d'integració preferent.⁸

Si es té en compte el tipus de centre en relació amb el gènere (taula 3), s'observa que la distribució és força semblant entre homes i dones, amb un biaix cap als centres ordinaris en el cas de les dones.

De les persones sordes que sí que han estat escolaritzades, el 44,4 % ha respost que el centre escolar optà per aplicar-los una «adaptació curricular significativa». Això pot comportar un retall considerable en la quantitat de matèries que els ensenyaven.

8. El *Butlletí Oficial de les Illes Balears* (BOIB), núm. 67 (5 maig 2011), <<http://boib.caib.es/pdf/2011067/mp7.pdf>>, explicita: «centres d'educació especial, que es defineixen com a centres que ofereixen ensenyament als alumnes amb necessitats educatives especials (NEE) que no poden ser ateses als centres ordinaris, i s'hi organitzen els ensenyaments que poden oferir aquests centres» (p. 8). «[...] Els centres especialitzats o d'atenció preferent per atendre alumnes amb discapacitats motrius o amb discapacitats sensorials auditives han de donar prioritat als alumnes amb aquestes característiques en el procés d'admissió» (p. 15).

GRÀFIC 2
Distribució dels alumnes sords segons el tipus de centre i illa



FONT: Elaboració pròpia.

Tanmateix, el 46,5 % ha respost que mai no tengué una «adaptació curricular significativa», mentre que un 9,1 % dels enquestats no ho recorda.

Al gràfic 3 es pot veure que les persones més grans només accediren als estudis primaris. Com més joves són els enquestats, més persones han fet els estudis secundaris; de fet, entre el grup de persones més joves (18-29 anys), n'hi ha més que han aconseguit fer els estudis secundaris que no pas persones que només han fet els estudis primaris.

El nombre de persones sordes amb estudis universitaris és baix, una tendència que no canvia en cap grup d'edat, excepte en el grup de 70-88 anys, en què és inexistent.

Es demanà si a l'escola ordinària tenien el suport d'intèrprets (taula 4). Gairebé tots han respost que *no*, i només en 5 casos de 100 els enquestats han dit que a l'escola hi havia dos o més intèrprets. Destaca que la gran majoria hauria volgut poder continuar estudiant (de 98 respostes, en 81 es volia seguir estudiant). Emperò, hi ha una

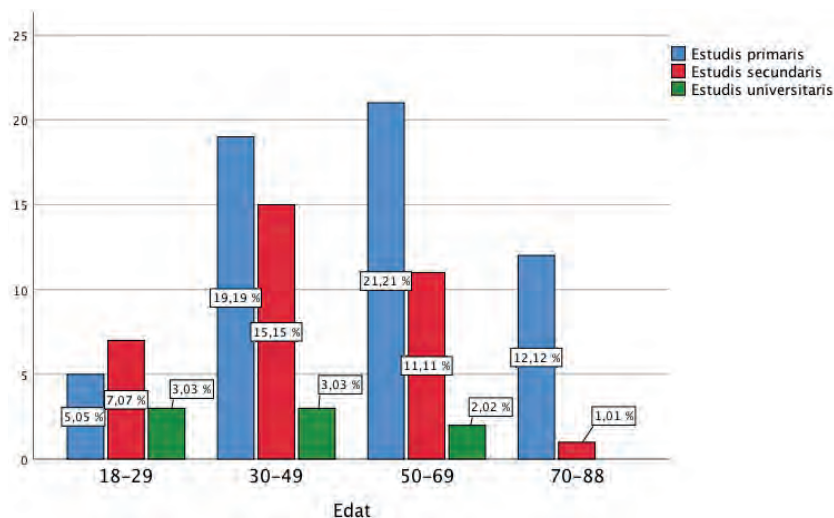
TAULA 3
Tipus de centre en el qual inicià l'escolarització segons el gènere

Centre en què va iniciar l'escolarització					
Gènere	Ordinari	Integració preferent	Educació especial	No està escolaritzat	Total
Home	16	10	20	1	47
Dona	25	8	18	1	52
Total	41	18	38	2	99

FONT: Elaboració pròpia.

discrepància en les respostes: 82 han dit que no tengueren cap intèrpret, però després 89 han dit que tengueren zero intèrprets.

GRÀFIC 3
Formació educativa assolida pels enquestats segons l'edat



FONT: Elaboració pròpia.

TAULA 4
Presència d'intèrprets a l'escola

Intèrprets a l'escola		Nombre aproximat d'intèrprets	
Sí	16	0 intèrprets	89
No	82	1 intèrpret	6
Total	98	2 intèrprets	1
		3 o més intèrprets	4
		Total	100

FONT: Elaboració pròpia.

3.3. Feina i persones sordes de la CAIB

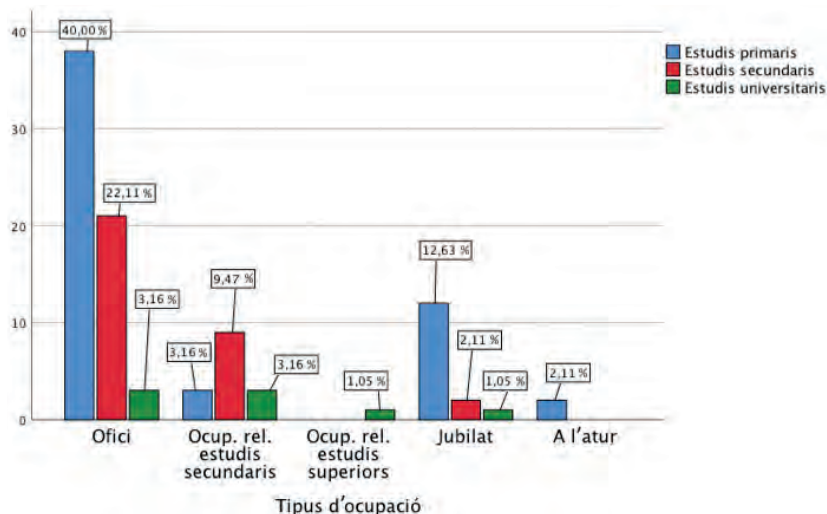
Si s'observen les dades que fan referència a l'ocupació actual dels enquestats en relació amb els estudis assolits (primària, secundària o superior), al gràfic 4 es pot veure que la majoria té una ocupació de tipus *ofici* (*sabater, paleta, jardiner, reposador, mestressa de casa,⁹ dona de neteja, ajudant de cuina, operari de parc, ajudant de ma-*

9. Malgrat ser una ocupació, no és remunerada; a l'apartat «Discussió» ho relacionam amb l'*atur encobert* (Giménez i Ramos, 2003; Soroa Sainz, 2018).

gatzem, venedora de cupons, etc.). Dins del grup d'ocupacions relacionades amb estudis secundaris, s'hi han inclòs *programador, especialista de LSE, auxiliar administratiu, dissenyadora gràfica, auxiliar d'infermeria, adecosor*,¹⁰ etc.

Es volia saber si els estudis que han completat les persones sordes es relacionen de qualque manera amb l'ocupació que tenen. Quinze persones han respost *jubilat* o *jubilada* i la majoria no han donat informació d'ocupacions anteriors. Dos dels enquestats estaven a l'atur en el moment en què feren l'enquesta. En total, les persones sordes que han declarat tenir una feina classificada com a *ofici* representen el 65,26 %. El gràfic 4 mostra que només una persona de les quatre que declaren haver superat els estudis superiors i en edat de fer feina té una ocupació per a la qual es demana aquest nivell d'estudis. La major part de les persones sordes que feren estudis secundaris troben feina en el sector *oficis*.

GRÀFIC 4
Ocupació en relació amb els estudis assolits



FONT: Elaboració pròpia.

És important veure (taula 5) la distribució de persones sordes amb feina remunerada en relació amb el gènere (home o dona). De 96 respostes vàlides, 63 persones declaren que tenen una ocupació de tipus *ofici* amb una distribució de pràcticament el 50 % entre homes i dones. Les dones destaquen en les feines relacionades amb estudis secundaris.

No obstant això, cal mirar el tipus d'ocupació, car 7 dones han respost *mestressa de casa*, una *atur*, 3 sense resposta; 12 dones tenen com a ocupació *dona de neteja*, la majoritària entre les dones sordes ($f=53$) que han participat en l'enquesta. En resum,

10. Agent de desenvolupament de la comunitat sorda.

si hom suma les mestresses de casa i les aturades (7 + 1), el 15,09 % de les dones sordes que han participat en l'enquesta estan en realitat a l'atur, i el 23 % són dones de neteja. En el subconjunt dels enquestats masculins, dos d'ells no hi han donat resposta, un ha respost *atur* i dos han respost *neteja*.

TAULA 5
Tipus d'ocupació en relació amb el nivell d'estudis assolit i el gènere

<i>Ocupació</i>	<i>Home</i>	<i>Dona</i>	<i>Total</i>
Ofici	30	33	63
Ocupació relacionada amb estudis secundaris	5	9	14
Ocupació relacionada amb estudis superiors	2	0	2
Jubilat/ada	9	6	15
A l'atur	1	1	2
Total	47	49	96

FONT: Elaboració pròpia.

3.4. *Coneixement de llengües entre la població de persones sordes de la CAIB*

D'acord amb Munar i Munar (2010), durant el curs 2004-2005 el català era la llengua usada a les escoles públiques de la CAIB en un percentatge superior al 90 %, tant a l'etapa d'infantil com a la de primària, mentre que als centres privats concertats el percentatge baixava fins al 50 %.

A la pregunta «Sap vostè llengua de signes?», de cent respostes vàlides 93 persones digueren que sí que en sabien. A la pregunta «Amb quina freqüència utilitza llengua de signes?», la majoria va respondre *mai* (taula 6).

TAULA 6
Freqüència d'ús de la llengua de signes segons el gènere

<i>Gènere</i>	<i>Mai</i>	<i>De vegades</i>	<i>Sovint</i>	<i>Gairebé sempre</i>
Home	23	6	5	3
Dona	30	12	1	4
Total	53	18	6	7

FONT: Elaboració pròpia.

Quan s'observen les respostes donades sobre l'edat en què creuen que començaren a aprendre la llengua oral castellana, quasi tothom l'ha après entre els 0 i els 5 anys. Molt poques persones afirmen no haver-la après (taula 7).

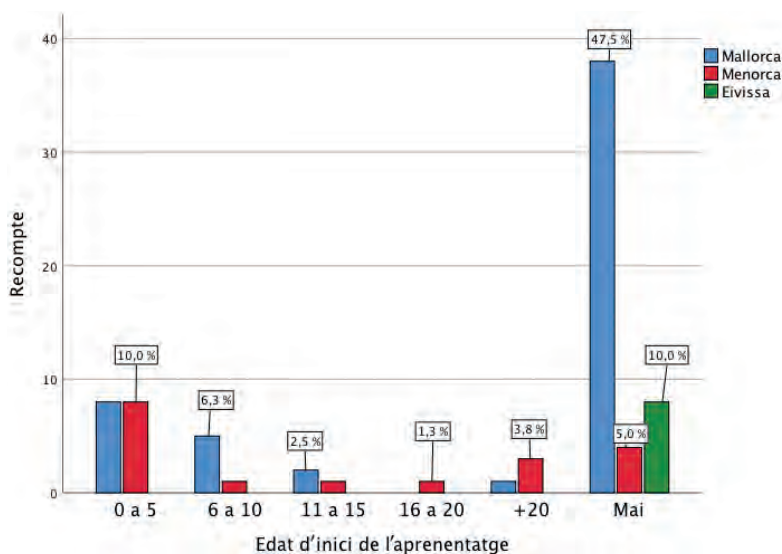
TAULA 7
Inici de l'aprenentatge del castellà segons l'edat i l'illa de residència

Illa	Edat					Total
	0 a 5 anys	6 a 10 anys	11 a 15 anys	16 a 20 anys	Mai	
Mallorca	55	15	3	0	0	73
Menorca	12	1	1	2	2	18
Eivissa	3	4	0	0	1	8
Total	70	20	4	2	3	99

FONT: Elaboració pròpia.

Es veu clarament que a Mallorca i a Menorca els infants aprenen la llengua oral castellana des de ben petits. Eivissa n'és l'excepció, on el grup d'edat entre els 6 i els 10 anys és més nombrós (4 persones), però, tenint en compte que només han respost l'enquesta 8 residents a Eivissa, no es pot generalitzar. La major part dels enquestats afirma no saber cap altra llengua oral —de 80 respostes, 50 persones no han après una segona llengua (25 homes i 25 dones). Al gràfic 5 es pot comprovar que, com més joves són els enquestats, més persones responen que han après una segona llengua oral.¹¹

GRÀFIC 5
Coneixement d'una segona llengua oral en relació amb l'edat i l'illa de residència



FONT: Elaboració pròpia.

11. Entre els enquestats, dos afirmen saber parlar el rus, dos l'anglès i un l'anglès i el francès.

Tenint en compte aspectes relacionats amb la pertinença lingüística (Melià, 2014), i seguint en part l'estratègia de l'*Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi* (Melià i Vanrell, 2017), es demanà si sabien cap altra llengua i es va fer de manera que el mateix enquestat fos qui l'anomenàs. Es volia veure si els enquestats parlaven la llengua catalana i deixar a criteri seu la denominació de la llengua, sabent que el terme unitari pot provocar biaixos en la resposta. El resultat és que la majoria dels enquestats no ha escrit el nom d'aquesta segona llengua, mentre que 14 persones han respost amb el terme unitari *català*, 8 han dit *mallorquí*, 2 *menorquí* i 1 persona ha respost *gallec*.

Se'ls preguntà a quina edat es començaren a sentir còmodes amb el castellà i, com es pot veure a la taula 8, de 100 respostes, en 77 s'afirma que entre els 0 i els 5 anys. Respecte a la segona llengua, de les 30 persones que afirmen haver après una altra llengua oral, 19 s'hi han sentit còmodes entre els 0 i els 5 anys. Emperò, hi ha una discrepància a la categoria *mai*, ja que hi apareixen 41 respostes (la qual cosa voldria dir que sí que l'han apres). La nostra interpretació és que probablement s'ha entès que «no la parlen» i per això han marcat *mai* (la pregunta era sobre a quina edat es començaren a sentir còmodes; si es respon *mai*, voldria dir que sí que poden parlar-la, malgrat que no s'hi sentin còmodes).

TAULA 8
Edat d'adquisició del castellà i/o d'una segona llengua

Edat en què començaren a sentir-se còmodes amb el castellà		Una altra que es parli a l'illa	
0 a 5 anys	77	0 a 5 anys	19
6 a 10 anys	15	6 a 10 anys	3
11 a 15 anys	3	11 a 15 anys	4
16 a 20 anys	2	16 a 20 anys	1
+20 anys	0	+20 anys	3
Mai	3	Mai	41
Total	100	Total	71

FONT: Elaboració pròpia.

Així mateix, se'ls demanà si havien estudiat gramàtica (és a dir, classes formals) de llengua catalana o de llengua castellana, per saber si havien après (també) la llengua a l'escola, ja que l'haurien pogut aprendre a casa amb familiars o amics (cosa menys probable, però no impossible). Això s'ha contraposat amb si la persona sorda va seguir o no un currículum escolar amb una adaptació significativa, per comprovar si aquest fet havia tengut o no un efecte sobre l'aprenentatge del català o del castellà. Com es pot veure a la taula 9, de 99 respostes, en 86 s'afirma haver estudiat gramàtica del castellà (quaranta d'ells havent seguit un currículum amb adaptació significativa).

TAULA 9
Estudi formal del castellà en relació amb el currículum escolar

<i>Heu estudiat gramàtica del castellà?</i>				
Vàreu tenir una adaptació curricular significativa durant la formació?		Sí	No	Total
	Sí	40	4	44
	No	37	9	46
	No ho sap	9	0	9
	Total	86	13	99

FONT: Elaboració pròpia.

TAULA 10
Estudi formal del català en relació amb el currículum escolar

<i>Heu estudiat gramàtica del català?</i>				
Vàreu tenir una adaptació curricular significativa durant la formació?		Sí	No	Total
	Sí	12	32	44
	No	7	39	46
	No ho sap	1	8	9
	Total	20	79	99

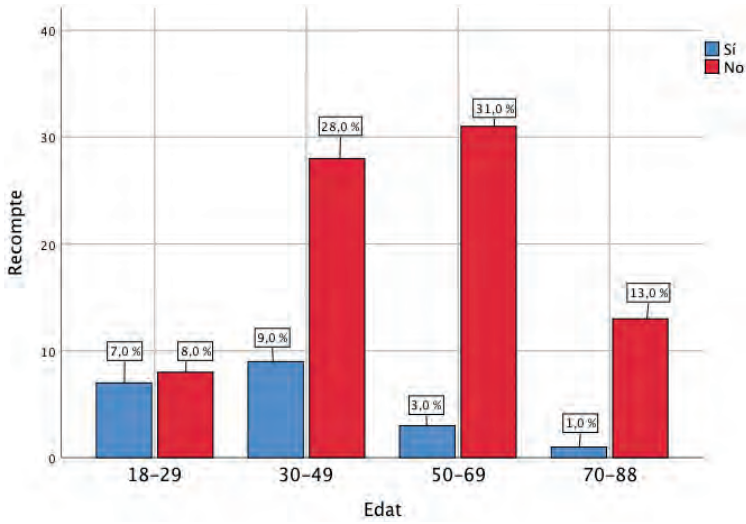
FONT: Elaboració pròpia.

En canvi (taula 10), de 99 respostes només en 20 s'afirma haver estudiat gramàtica del català, dotze d'aquestes amb *adaptació curricular significativa*. Al gràfic 6 s'observa que, a mesura que la població de persones sordes és més jove, més igualats estan els grups de persones que han estudiat gramàtica del català i el grup que no ho ha fet. També es pot veure que l'estudi del català ha seguit un augment lent, però progressiu, en les diverses generacions: els grups de més grans de 50 anys tenen una freqüència acumulada (F) baixa de persones que han respost *sí*, amb només una petita minoria que ha estudiat gramàtica del català ($F = 5$). En el grup de 30 a 49 anys, hi ha un increment subtil de persones que han estudiat gramàtica del català, però continua sent una clara minoria. En canvi, entre els joves de 18 a 29 anys —malgrat que la freqüència (f) és baixa— els dos grups ja estan molt més igualats.

3.5. La persona sorda de la CAIB i el seu àmbit social

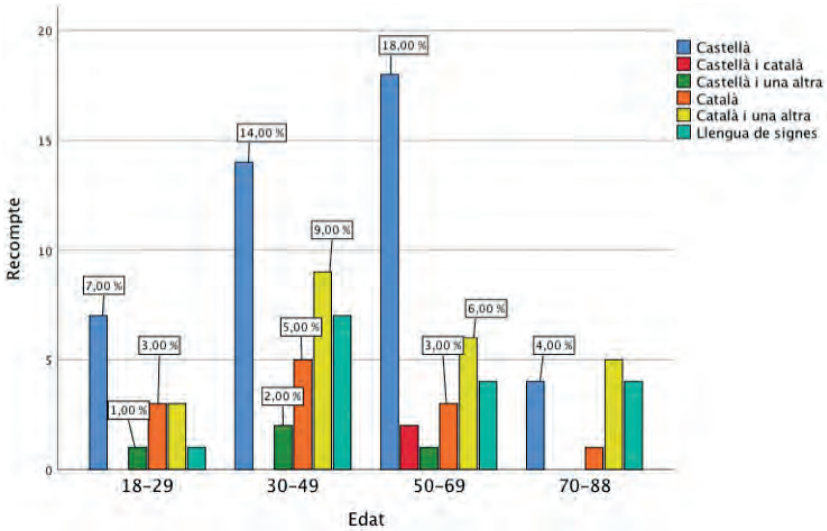
Es volia saber més sobre l'ambient lingüístic a les llars de les persones sordes a la CAIB. Tenint en compte Melià i Vanrell (2017), s'incloué a les respostes la possibilitat que els enquestats responguessin *català i una altra* o *castellà i una altra* a fi i efecte que poguessin respondre, per exemple, *català i francès*. Sembla que això ha estat una font d'error i tot indica que la pretesa meticulositat en el ventall de respostes ha

GRÀFIC 6
Estudi de gramàtica del català en relació amb l'edat



FONT: Elaboració pròpia.

GRÀFIC 7
Llengües utilitzades a la llar en relació amb l'edat



FONT: Elaboració pròpia. Se n'han eliminat els percentatges redundants.

confós l'enqu Coastat. Al gràfic 7, el nombre de persones que afirmen que a casa parlen *català i una altra* és molt nombrós ($n = 22$).¹² El creuament de les respostes d'aquesta pregunta amb l'edat dels enquestats mostra que el grup comprès entre els 30 anys i els 69 anys, majoritàriament, utilitza el castellà a casa.

Emperò, sí que se'n pot deduir el nombre de persones que usen el català a casa, sumant les tres respostes possibles (és a dir, *castellà i català*, *català*, *català i una altra*), amb un total de 37/100 persones sordes que usen el català a casa. D'altra banda, si s'observen les respostes per illes, es veu que a Mallorca la resposta predominant és *castellà*, seguida de *castellà i una altra*; a Menorca hi ha una distribució més equilibrada de les respostes, però amb predomini del *castellà*. De les 8 persones d'Eivissa, cap d'elles no usa el català. Finalment, destaca que, a la taula 11, 16 persones han respost que usen la llengua de signes a la llar (LSE o LSC).

TAULA 11
Llengües de la llar en relació amb l'illa

Quina llengua es parla a la llar							
<i>Illa</i>	<i>Castellà</i>	<i>Castellà i català</i>	<i>Castellà i una altra</i>	<i>Català</i>	<i>Català i una altra</i>	<i>Llengua de signes</i>	<i>Total</i>
Mallorca	34	3	2	8	19	8	74
Menorca	7	0	2	4	4	2	19
Eivissa	2	0	0	0	0	6	8
Total	43	3	4	12	23	16	101

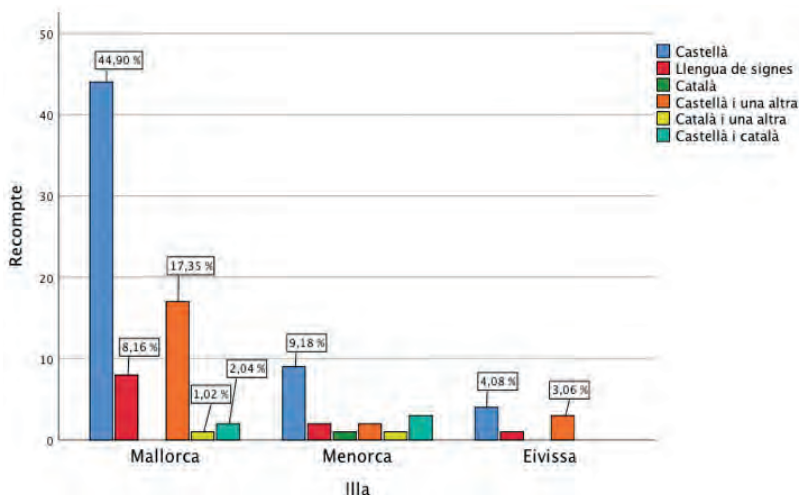
FONT: Elaboració pròpia.

Pel que fa al món laboral dels enquestats, al gràfic 8 s'observa que la llengua castellana hi és majoritària. La llengua de signes apareix en només un 11,22% dels casos, mentre que el català té sempre una presència força baixa. Les respostes també tenen el mateix problema que abans (sembla que s'ha produït una confusió). Només 13 persones han especificat el nom de l'altra llengua: català (1), mallorquí (1), menorquí (1) i LSE (10).

S'ha demanat també sobre les persones que usen la llengua de signes a la seva comunitat (siguin oïdors o persones sordes). La majoria de les persones sordes enquestades usa la llengua de signes, mentre que poc més d'un 30% ha marcat *molts* quan es refereixen als oïdors que usen la llengua de signes (taula 12).

12. També un parlant de rus i un parlant de gallec.

GRÀFIC 8
Llengües usades a la feina segons l'illa de residència



FONT: Elaboració pròpia. Se n'han eliminat els percentatges redundants.

TAULA 12
Freqüència d'ús de la llengua de signes

Quantes persones sordes utilitzen llengua de signes a la seva comunitat?		Quants oïdors utilitzen llengua de signes a la seva comunitat?	
Molts	82	Molts	32
Pocs	16	Pocs	63
Ningú	2	Ningú	5
Total	100	Total	100

FONT: Elaboració pròpia.

3.6. Les persones sordes de la CAIB i la lectoescriptura

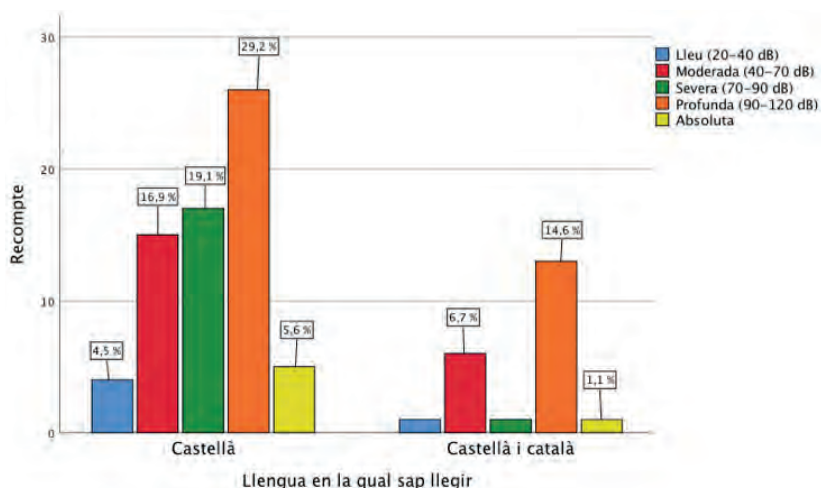
Ens interessava saber en quines llengües els enquestats consideraven que sabien escriure. Als gràfics 9 i 10, s'observa que la major part dels enquestats ha respost que sap llegir només en castellà.¹³ El gràfic 9 mostra que el grau de pèrdua auditiva no és un factor rellevant; on trobam més persones que saben llegir en català i en castellà és precisament en el grup amb sordesa profunda.

Si el fet de saber llegir o no en català es creua amb el grau d'estudis, es veu que, com més anys d'edat es tenen i més etapes educatives s'han completat, més persones res-

13. Entre els enquestats, dos afirmen saber llegir i escriure en gallec, dos en rus, tres en anglès i un en anglès i francès.

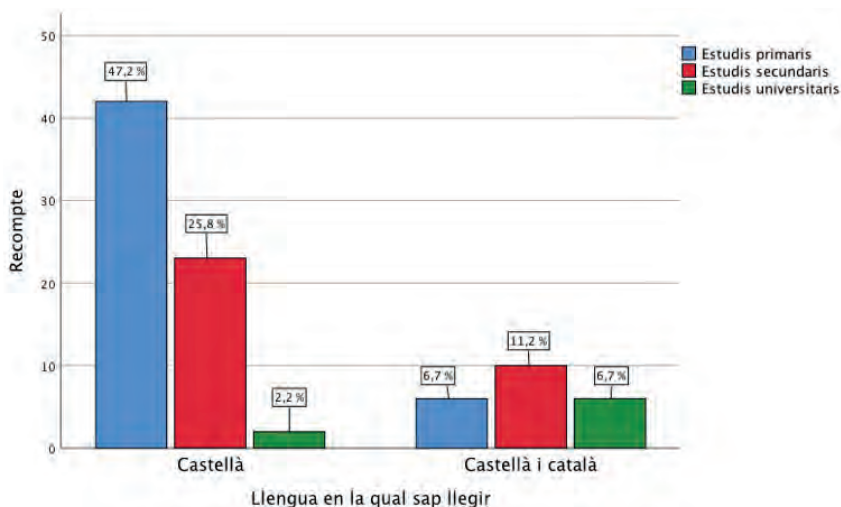
ponen que *sí* que saben llegir en català —la majoria dels universitaris ($f = 6$) saben llegir en català. Les persones sordes que només tenen estudis primaris i saben llegir en català són una minoria ($f = 6$). En canvi, si es mira el grup que ha assolit els estudis secundaris, gairebé la meitat d’ells afirma saber llegir en català ($f = 10$).

GRÀFIC 9
Capacitat de llegir en relació amb el grau de pèrdua auditiva



FONT: Elaboració pròpia. Se n’han eliminat els percentatges redundants.

GRÀFIC 10
Capacitat de llegir en relació amb el nivell d’estudis assolit



FONT: Elaboració pròpia.

A la taula 13 es pot veure que la major part dels enquestats de totes les edats ha respost *gens en absolut* ($F = 39$). La franja d'edat que va dels 50 als 88 anys considera que llegeix i escriu en català *gens en absolut* ($F = 17$), *malament* ($F = 17$) i *regular* ($F = 11$), mentre que només dues persones pensen que ho fan *bé* ($F = 1$) o *molt bé* ($F = 1$). En canvi, quasi tots els que tenen 49 anys o menys consideren que ho fan *regular* ($F = 12$). Cal anar a la franja d'edat de 18 a 29 anys per trobar més de cinc persones que pensin que ho fan *molt bé*.

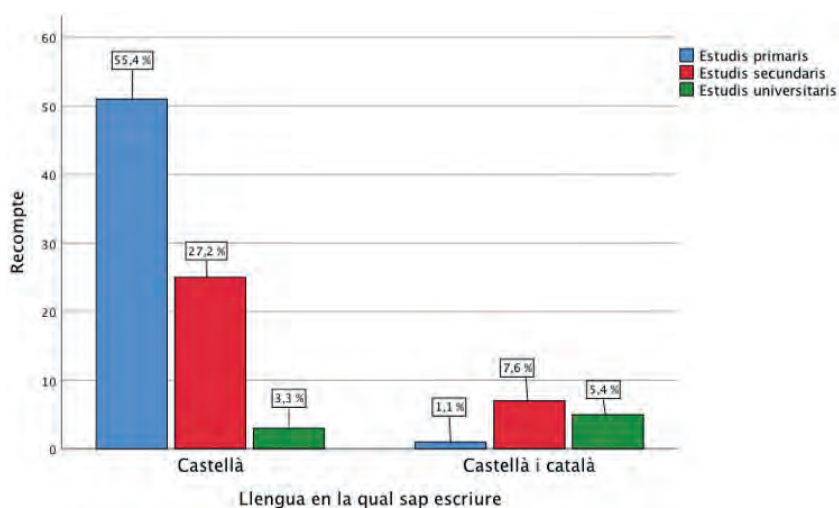
TAULA 13
Domini de la lectoescriptura en català en relació amb l'edat

Edat	Nivell de domini segons els enquestats					Total
	Molt bé	Bé	Regular	Malament	Gens en absolut	
18-29 anys	5	2	3	0	5	15
30-49 anys	3	3	9	5	17	37
50-69 anys	0	1	9	13	10	33
70-88 anys	1	0	2	4	7	14
Total	9	6	23	22	39	99

FONT: Elaboració pròpia.

Aquesta informació s'ha creuat amb el nivell d'estudis assolit. Així, el domini de la lectoescriptura en llengua catalana es relaciona directament amb els estudis. Al gràfic 11 es pot veure que la incidència dels estudis és evident, pel que fa a la categoria *gens*,

GRÀFIC 11
Domini de la lectoescriptura en català en relació amb el nivell d'estudis assolit



FONT: Elaboració pròpia.

la qual disminueix notablement en els estudis secundaris i desapareix del tot en els estudis superiors. No obstant això, a la categoria *estudis secundaris*, la majoria encara ha respost *gens*, seguit de *regular*. Les categories majoritàries quant a les persones amb estudis primaris són *malament* i *gens*.

3.6.1. Les persones sordes de la CAIB i els hàbits de lectoescriptura

Les persones solen tenir una llengua preferent i això redunda també en el seu domini escrit. Es demanà en quina llengua solen escriure i llegir normalment. De 92 respostes vàlides, 81 corresponen a *espanyol*, 2 a *atalà* i 9 a *espanyol i català*.¹⁴ Dels 9 que afirmen utilitzar el català i el castellà, 3 tenen estudis superiors i els altres 6, educació secundària. De les dues persones que han respost *català*, una té estudis secundaris i l'altra, estudis primaris.

S'ha demanat als enquestats si, en cas de no haver-ne fet mai, els agradaria anar a classes de gramàtica de llengua catalana (taula 14).

TAULA 14
Desig d'aprendre català en relació amb l'illa

<i>Si no sap llegir ni escriure en català, li agradaria aprendre a fer-ho?</i>				
<i>Illa</i>	<i>Sí</i>	<i>No</i>	<i>Li és indiferent</i>	<i>Total</i>
Mallorca	21	34	16	71
Menorca	11	0	6	17
Eivissa	1	2	5	8
Total	33	36	27	96

FONT: Elaboració pròpia.

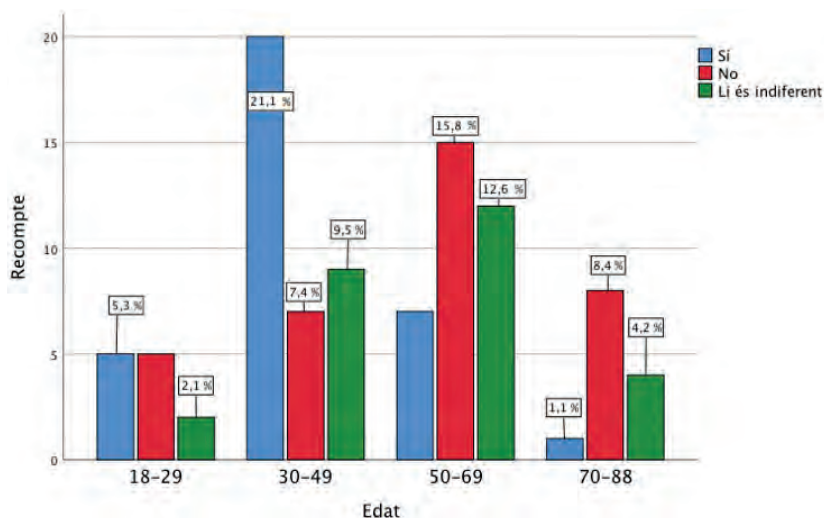
El desig d'aprendre a llegir en català també es diferencia segons el gènere (gràfic 12). En el grup de dones, 21 han respost *sí*, 18 han respost *no* i 14 han respost *indiferent*; en canvi, entre els homes, la majoria (19 respostes) ha respost *no*, seguit de *indiferent* (15 respostes) i *sí* (14 respostes).

4. DISCUSSIÓ

El primer aspecte que volem reconèixer és la dificultat que ha comportat fer l'enquesta a la comunitat de persones sordes. Malgrat el suport i l'assessorament, hi ha hagut problemes evidents, per part dels enquestats, a l'hora d'entendre què se'ls demanava. Reports d'interprets i de mediadors de la comunicació assenyalen que de

14. A més a més, entre els enquestats, 2 afirmen saber llegir habitualment en gallec, 2 en rus, 3 en anglès i 1 en anglès i francès.

GRÀFIC 12
Desig d'aprendre català en relació amb l'edat



FONT: Elaboració pròpia. Se n'han eliminat els percentatges redundants.

vegades els enquestats tenien problemes per entendre qualche concepte (per exemple, *centre d'integració preferent* o *adaptació curricular significativa*). La manera de presentar aquestes qüestions i d'administrar l'enquesta és quelcom que ha de menester una reflexió i una millora en el futur.

Els enquestats han anat majoritàriament o bé a un *centre ordinari* o bé a un centre d'*educació especial*. De les persones enquestades que foren escolaritzades, el 44,4 % afirma que va seguir un currículum amb una *adaptació significativa*, enfront d'un 46,5 % que *no*; és a dir, hi ha una distribució pràcticament parella. Quan s'observa l'edat dels enquestats, es detecta una diferència notable pel que fa al nivell d'estudis assolits. Així, malgrat que el nombre de persones que té un nivell d'estudis superior no varia en els diversos grups d'edat (a excepció de la franja de 70 a 88 anys, on és inexistent), el percentatge de persones que només ha assolit estudis primaris és cada vegada més baix i més similar al de les que han finalitzat estudis secundaris. En el grup d'edat de 18 a 29 anys, hi ha més persones que han superat els estudis secundaris que persones que només han realitzat els primaris. Això es pot interpretar com una lleugera millora en la qualitat de les condicions i els recursos educatius a què tenen accés les persones sordes de la CAIB avui dia.

De 100 persones, 89 afirmen que no varen tenir cap intèrpret a l'escola, una dada fonamental per entendre millor el procés educatiu d'una persona sorda a la CAIB. Això és així, malgrat l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears (2007, art. 19.3) esmentat a la introducció. No obstant això, sembla que l'opinió entre la comunitat de persones sordes, sobre si les escoles els preparen d'una manera adequada o no, està dividida gairebé al cinquanta per cent.

Segons mostra Soroa Sainz (2018: 135), la taxa d'atur en persones amb discapacitat és del 35 %. La major part de persones sordes enquestades voldria haver continuat estudiant. Sembla clar que les persones sordes de la CAIB tenen més problemes per trobar llocs de feina de millor qualitat, fins i tot en el cas que el seu nivell d'estudis sigui superior al requerit per a la feina en qüestió. Pràcticament totes les persones sordes amb estudis secundaris només troben ocupacions del tipus *ofici*.

Les respostes indiquen que només hi ha un home i una dona a l'atur, si bé això —seguint Giménez i Ramos (2003)— és degut a l'anomenat *atur encobert*.¹⁵ De fet, un 39,3 % de les dones sordes enquestades sembla que només té dues opcions: atur (16,3 %) o neteja (23 %). I això és així malgrat que el nombre d'homes i de dones que només tenen estudis primaris és pràcticament el mateix; i que el nombre de dones amb estudis secundaris gairebé dobla el d'homes.

Un altre fet que sembla prou clar arran de l'anàlisi de les dades és que les persones sordes de la CAIB coneixen, majoritàriament, una llengua de signes i, com a mínim, una llengua oral. La llengua oral més coneguda és el castellà. Cal recordar que l'Estatut d'autonomia no arribà fins l'any 1983¹⁶ i que la competència d'educació no fou transferida a la CAIB fins al 1998.¹⁷ Aquests dos fets s'han de tenir en compte per poder entendre per què la major part de persones sordes, tot i pertànyer a famílies catalanoparlants, té només el castellà com a llengua oral.

Les dades sobre si hom ha estudiat gramàtica del castellà (86 de 99) o si també ha estudiat gramàtica del català (20 de 99) són prou eloqüents. Les persones sordes de la CAIB, en general, estudien sempre la gramàtica del castellà. En canvi, tant si tenen un currículum adaptat com si no, sembla que moltes de les persones sordes d'una manera majoritària (79 de 99) no tenen accés a l'estudi formal del català. Hi ha motius per pensar que això està canviant a poc a poc (cf. gràfic 6). Les dades d'aquesta enquesta mostren que una tercera part sí que voldria estudiar la llengua catalana, una tercera part diu que no, mentre que al terç restant li és indiferent. La gran majoria que sí que ho vol són dones i tenen ara mateix entre 30 i 49 anys. Això pot indicar que coneixen el mercat laboral i saben a què poden accedir si en demostren el domini (al funcionari, per exemple). Que siguin les dones el grup que mostra més ganes d'aprendre'l ens recorda l'*esprint de les dones* de Lluís Aracil (1982).

15. Giménez i Ramos (2003: 67): «El paro encubierto es uno de los aspectos que inciden en la configuración del empleo de las personas con discapacidad. Se refiere principalmente a las, generalmente denominadas, amas de casa, que desean trabajar fuera del hogar, pero que no buscan empleo, debido principalmente a que sus expectativas de encontrarlo son bajas».

16. BOE (en línia), núm. 51 (1 març 1983), p. 5776-5783, <<https://www.boe.es/boe/dias/1983/03/01/pdfs/A05776-05783.pdf>>.

17. BOE (en línia), núm. 14 (16 gener 1998), p. 1681-1685, <<https://www.boe.es/eli/es/rd/1997/12/12/1876>>.

5. CONCLUSIÓ

El present treball és un primer pas amb vista a un millor coneixement, des dels punts de vista lingüístic, educatiu i laboral, de les persones sordes que resideixen a la CAIB. Sembla clara la relació entre el nivell d'estudis assolit i el lloc de feina que aconsegueixen ocupar les persones sordes. Malgrat que hi ha persones sordes amb una formació superior —la qual, en principi, els hauria de permetre accedir a feines més bones—, la majoria fa feina del tipus *ofici*. Aquest factor podria ser una font de frustració i de desànim, especialment, entre les dones.

S'ha pogut veure que la major part dels enquestats té un coneixement pràcticament nul o insuficient de català. La paradoxa és que néixer al si d'una família catalanoparlant a la CAIB no assegura que, si hom és sord, pugui aprendre-hi el català, però sí en canvi el castellà.

A través de l'enquesta, el perfil que es dibuixa de la persona sorda de la CAIB és el d'una persona que té una gran vinculació i reconeixement amb la cultura sorda; que voldria haver estudiat més, però que en la major part dels casos no coneix la llengua de la seva terra, i que, malgrat tenir un nivell d'estudis superior, això no li garanteix trobar una feina de qualitat. En el cas de les dones sordes, la situació és encara molt pitjor.

6. AGRAÏMENTS

Volem agrair la col·laboració de la FSIB i, especialment, l'ajuda i el suport d'Ana Maria Ruiz, Ana Rosa Abejón, Laura García, Ariadna Monjo, Olga López Marín i Elisa Fernández. També volem agrair als revisors anònims la detallada revisió del manuscrit. Qualsevol error restant és responsabilitat nostra.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- ARACIL, Lluís Vicent (1982). «L'esprint de les dones». A: *Dir la realitat*. Barcelona: Països Catalans, p. 207-217.
- BARCELÓ-COBLIJN, Lluís (2018). «Aproximació sociolingüística a la llengua de signes a les Illes Balears». *Llengua, Societat i Comunicació*, núm.16, p. 1-10.
- CANYELLES, Caterina (2012). «Les llengües de la immigració a les Illes Balears». *Llengua i Ús: Revista Tècnica de Política Lingüística*, núm. 51, p. 113-124.
- EMMOREY, Karen (2001). *Language, cognition, and the brain: Insights from sign language research*. Mahwah, Nova Jersey: Psychology Press.
- FERNÁNDEZ VIADER, Maria del Pilar; PERTUSA VENTEO, Esther (2004). «Sordera: concepto y clasificaciones». A: FERNÁNDEZ VIADER, María del Pilar; PERTUSA VENTEO, Esther (coord.). *El valor de la mirada: sordera y educación*, p. 21-52. Barcelona: Servei de Publicacions de la Universitat de Barcelona.

- GIMÉNEZ LÓPEZ, Dulce; RAMOS LORENTE, María del Mar (2003). «La discriminación de las mujeres discapacitadas en España». *Revista del Ministerio de Trabajo e Inmigración*, núm. 45, p. 61-76.
- KOFFLER, Tal; USHAKOV, Kathy; AVRAHAM, Karen B. (2015). «Genetics of hearing loss: Syndromic». *Otolaryngologic clinics of North America*, vol. 48, núm. 6, p. 1041-1061.
- MELIÀ, Joan; VANRELL, Maria del Mar (2017). *Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi*. Palma: Govern de les Illes Balears. Conselleria de Cultura, Participació i Esports; Universitat de les Illes Balears; Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- MELIÀ GARÍ, Joan (2014). «La pertinença lingüística: el cas de les Illes Balears». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 24, p. 241-266.
- MUNAR I MUNAR, Felip (2009). «Dades sobre l'ensenyament infantil i primari a les Illes Balears». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 20, p. 71-96.
- OESTERLE, Elizabeth C. (2013). «Changes in the adult vertebrate auditory sensory epithelium after trauma». *Hearing Research*, vol. 297, p. 91-98.
- ORGANITZACIÓ MUNDIAL DE LA SALUT (2018). *Sordera y pérdida de audición* [en línia]. <<https://www.who.int/es/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss>> [Consulta: 8 abril 2020].
- PUJOLAR, Joan; GONZÀLEZ, Isaac; FONT, Anna; MARTÍNEZ, Roger (2010). *Llengua i joves: Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Acció Social i Ciutadania, p. 1-46. <https://ibdigital.uib.es/greenstone/sites/localsite/collect/portal_social/index/assoc/gencat01/76.dir/gencat0176.pdf> [Consulta: 16 desembre 2019].
- ROBINSON, Derek W.; SUTTON, Gordon J. (1979). «Age effect in hearing: A comparative analysis of published threshold data». *Audiology*, vol. 18, núm. 4, p. 320-334.
- SOROA SAINZ, Paloma (2018). *El acceso de las mujeres sordas a la educación y el empleo en España: discriminación y género*. Tesi doctoral. Universitat Complutense de Madrid.
- WITTMANN, Henri (1991). «Classification linguistique des langues signées non vocalement». *Revue québécoise de linguistique théorique et appliquée*, vol. 10, núm. 1, p. 215-288.